

**ALMANACH VIA EVRASIA, 2016, 5.
СКОК В БЪДЕЩЕТО:
ГОЛЯМА ЕВРАЗИЯ ИЛИ ГОЛЯМА ЕВРОПА?
В ПАМЕТ НА ПРОФ. ХРИСТИНА МИРЧЕВА**

ISSN ONLINE 1314-6645

Андрей Пантев,

професор, доктор на историческите науки
в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”

**IN MEMORIAM. ДОБРИЯТ ЧОВЕК.
ПРОЩАВАНЕ С ПРОФ. ХРИСТИНА МИРЧЕВА¹**

На 30 септември проляхме сълза за близък и особен човек! Колко много скръбни хора около нас споменаха: "Изгубихме Христина Мирчева!" Би било преувеличено, ако кажем, че на нас ни е повече мъчно, отколкото на нейното семейство, а все пак на нас ни е много мъчно. Това, че е учен, преподавател, общественик, истински професор и автор, се казва по рутинен начин при всяка кончина. Тя намери трайно място в българската историография. Но ние се прощаваме с един от последните типажи в нашия загрубяващ свят – Добрия човек! Има ли някой, който я познаваше, който да отрони и най-малкия упрек спрямо нея?! В същото време тази

---

¹ Текстът е публикуван за първи път във вестник "Дума" от 1 октомври 2016 г., брой 222.

доброта не я водеше към безпринципност. В много скверни времена тя отказваше да отхвърли това, в което е вярвала, което е част от нашето минало и на самата нея. Проф. Мирчева не трепна пред неоконюктурата и следваше своя път на принципи и убеждения. Тя беше повече европейец от новопокръстените европейци. Нейната ерудиция се проявяваше навсякъде – в преподаване, в публични изяви, лекционни курсове, в контактите ѝ с хората, най-вече със студентите. Христина анализираше зловодневни процеси от Калкута и Рангун до Кайро и Париж. За всеки, пред когото е заставала на катедрата, тя беше авторитет и прозрение. Тя притежаваше усърдната страст да работи с часове с един студент над някакъв текст – бил той дипломант, аспирант, автор на статия или студия, или просто читател, търсещ познанията, които не се намираха навсякъде. Пред кабинета ѝ се стоеше на опашка с почтително нетърпение. Тя "кръстосваше" в работата си световния глобус, но без назидания, без позата "аз зная всичко", с цивилизовано отношение спрямо това, което са постигнали другите. Но тя не представяше текущите събития като вестникарска новост, а търсеше техните исторически корени и предпоставки. Тя не парадираше с езикови познания, но нейният научен апарат бе по-богат и разнообразен, отколкото на другите.

А какъв човек беше? Очите ѝ бяха подути от плач, когато се сбогувахме с проф. Милчо Лалков. Сега такива са нашите очи! Колко рецензии, колко отзиви, колко корекции бе направила тя, за да подобри чужд текст, за да изпъкнат другите. Не зная колко са нейните ученици и следовници, но съм сигурен че те изпитват към нея безпределно уважение и истинска обич. Респектът спрямо нея се дължеше не на тарикатско съобразяване, а беше от онази аура, която излъчваше с ум и поведение.

Тя беше чужда на всякакви мании, усмихваше се с мъдра благост всекиму и на всеки се радваше за успехите и популярността, без да търси медийно признание. Смяташе своите заслуги за част от заслугите на целия ни Исторически факултет. Някой да посочи признаци и прояви на важничене, когато тя беше негов декан в годината на юбилея на Университета? Така продължи и после. До последните си дни тя присъстваше в нашия живот - представяше книги, коментираше явления, процеси и събития. Христина Мирчева завинаги остава като част от нашия живот – на млади и стари,

докоснали се до нейното обаяние, приели нейните съвети, разбрали колко важно е човек да бъде запомнен завинаги с добро! Тя е една от тези щастливи хора!

ЛЕДЕНОТО ПОМИРЕНИЕ

При вникването в политическата история на Третото българско царство забелязваме една логическа и необичайна зависимост. Основната фигура за конфликти и противопоставяния вътре в страната и в динамиката на руско-българските политически отношения и противоречия са първите български князе – Александър Батенберг и Фердинанд Сакскобургготски. Това явление става чест обект на дипломатическата преписка и журналистика в цяла Европа. И в двата случая тези два конфликта придобиват драматични перипетии и последствия. През 1886 г. княз Батенберг си отива, но напрежението между двете страни остава. За да разберем какво става след падането на Ст. Стамболов през 1894 г. и след неговото диво убийство през 1895 г., следва да напомним какво беше преди. България намери своето избавление от турското робство, след като Русия изгони турците от нейните земи. Нашите бунтове и въстания не бяха достатъчни. Но после? За официална Русия освободена България означава руски приятел само тогава, когато тя има премиер, военен министър и началник на Военното училище, личност, идваща от Петербург. От времената на руско-българската политическа разпра, започнала със скъсването на дипломатическите отношения през ноември 1886 г., настъпва период, за който историците приемат, че това е най-голямото поражение на руската дипломация в мирно време в смисъл на престиж за целия XIX в. Може и да е преувеличено, но е вярно.

Нека тук да напомним, че българският княз Фердинанд, избран през август 1887 г., почти година от абдикацията на Александър Батенберг, остава още за дълги години непризнат за български владетел. Според Берлинския договор, той следва да бъде потвърден след избор от българското Народно събрание от Портата, но само при евентуалното одобрение на всички Велики сили. Русия е главният опонент на този избор. Новият император Александър III хич не одобрява любимеца на баща си, първия български монарх. Въпреки, че неофициално е приет от

някои европейски столици, включително и във Виена, новият владетел Фердинанд още никъде не е легитимен български владетел. Той се среща с европейски политици само като частно лице. Дори и страни като Австро-Унгария, които се радват и дискретно одобряват идването на Фердинанд в София, не посмяват да изразят това отношение официално. След падането на Ст. Стамболов през лятото на 1894 г. ситуацията бавно, но очевидно се променя.

Новото правителство на д-р Константин Стоилов си поставя тази задача. Основното в политиката му става излизане от кризата, като се издейства от Русия признаването на княз Фердинанд, дори и без да се поставя идеята за възстановяването на прекъснатите дипломатически отношения между България и Русия. Нека напомним, че непризнатият български владетел крие опасността за завръщането на съединената Източна Румелия към Турция, тъй като според Топханенския мирен договор от април 1886 г. българският княз е главен управител на бившата област. Когато той не е признат от Великите сили, Турция има легитимната причина да възстанови там статуквото от преди септември 1885 г. Когато пада Стамболов и почива непримиримият спрямо него руски император Александър III, се открива възможността България да се поклони към новият руски император Николай II и така да се пристъпи към руско-българското помирение. Няма го Стамболов, няма го и Александър III. В българските среди се заражда идеята една българска делегация, съставена от опозицията срещу Стамболов и от новоизбрани депутати, да положи венец на погребението на предишния император и да изрази почит към новия.

Но в началото Русия непримиримо отказва присъствието на българската делегация за починалия император Александър III. После съставът на новото българско правителство, където има доказани русофили, както и дейността на Народното събрание октомври–ноември 1894 г., приетите от него решения отварят пътя за нормализирането на отношенията с Русия. В София започват дискусии за състава на делегацията, която следва да присъства на погребението на Александър Трети Романов. Най-после след дълги обсъждания и колебания съставът на депутацията е определен. В нея влизат Т. Тодоров, който е председател на Народното събрание, и депутатите Ив. Вазов, д-р Моллов, д-р Минчович, П. Наботков и Ив. Ст. Гешов. Всичките те са от църковната квота, също митрополит Климент и архимандрит Василий. На 15 юни 1895 г. депутацията отпътува за Петербург, като на 17 юни има среща във Виена с руския посланик там Капнист. Във връзка с пътуването

на депутацията, новият император Николай II получава поздравителни телеграми – Айтос, Бургас, Копривщица, Котел, Кюстендил, Плевен, Нова Загора, Разград, Борисовград и други селища. Големите градове се въздържат, но става очевидно, че без такова помирение и признание на своя монарх България ще бъде затруднен партньор в международните отношения. При самата коронация на новия император се случва нещастие, което някои смятат за злокобна поличба. Загиват 2000 души при тъпканицата при тържествата, където раздават безплатно храна и напитки.

По това време отношенията между Русия и Франция се затоплят по пътя към сключеното в началото на идващия век военно-политическо споразумение. То трасира началото на един от съюзите, участващи в Първата световна война – Антантата. Майката на самия Фердинанд – Клементина, е внучка на френския крал Луи Филип. Той е и френски принц. Със съдействието на френската дипломация, българската депутация пристига в Петербург. За пръв път от 1886 г. България влиза в официален контакт с царското правителство. Започва процедурата по признаването на Фердинанд, което означава и началото на очаквания край на българската криза. Радушният прием на депутацията в Русия дава на русофилите в България надежди, че въпреки умопомрачителните нападки между Петербург и София при режима на Ст. Стамболов, благоволенieto на Русия към българите още не е изчерпано. От друга страна, Петко Каравелов и неговите привърженици продължават яростно да тръбят, че докато Фердинанд продължава да стои в България, нормализирането на отношенията с Русия не може да бъде постигнато. Една значителна част от западните държави, Англия преди всичко, гледа с неодобрение завършека на руско-българското враждебност. Вътре в България мнозина споделят идеята на каравелистите, че е важно да се сдобрим с Русия, но да не оставим Фердинанд на престола. Единството на българския политически елит отново се разклаща. Стоилов като премиер иска преодоляването на руско-българското неприятелство, но при положение, че Фердинанд остане на българския престол като законен монарх. Но тези различни мнения са далече от умопомрачителната омраза при Ст. Стамболов.

Настъпва обаче въпросът за покръстването в православието на българския престолонаследник, което се превръща в голям дипломатически въпрос. Но Фердинанд иска от руска страна твърди уверение, че миропомазването ще доведе до признаването му от Русия. Но тя стои твърдо на условието, че най-напред следва да се състои

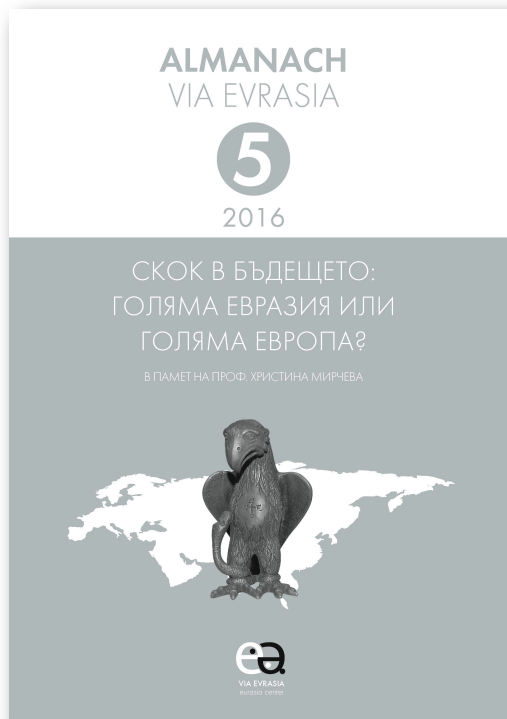
покръстването, а после нормализирането на отношенията между двете страни. Едва на 19 октомври 1895 г., след продължителни доводи и увещания от страна на Стоилов, Гр. Начович и Р. Петров, когато монархът дори заплашва с абдикация, Фердинанд приема условието за покръстването на престолонаследника. Това предизвиква недоволството на Папата Лъв III и особено от държави като Австро-Унгария. Фердинанд се опасява, че всичките му роднини в католическа и дори протестантска Европа ще го осъдят за такава постъпка. От всички държави в Европа само Русия и Франция одобряват идеята за покръстването на престолонаследника. На 2 февруари 1896 г., в присъствието на представители на Русия, Османската империя, Франция, Сърбия и Гърция, екзарх Йосиф извършва миропомазването. Така престолонаследникът Борис става православен въпреки гнева на Папата. Това не е само църковен акт, с него се търси друг резултат – признаването на княза. В България пристига Николай Чариков като нов руски дипломатически агент, а в Петербург е възстановено българско дипломатическо агентство.

После настъпва парадокс – дори и тези страни, които демонстративно не приемат миропомазването, признават княз Фердинанд. Съгласно споменатия Топханенски акт, той е назначен за главен управител на Източна Румелия със специален ферман на Султана. Опасността, надвиснала над тази област, отпада. Дори и страни, които не приемат този акт с ентузиазъм като Англия, Германия и Италия, приемат признаването на Княза и влизат в нормални дипломатически отношения с неговото правителство. Всички вече връчват, най-напред Сърбия, своите акредитивни писма на дипломатически представители (тогава само агенти) при княза. Англия е последна, но неохотно осъществява същото. Българската криза най-сетне, на 2 февруари 1896 г., в тази й част, е разрешена 10 годишната българска криза. Нормализирането на руско-българските отношения, започнало с правителствената промяна от май 1894 г., завършва с мирен край след две години.

Започналата още със Съединението от 1885 г. абдикация на княз Александър, Регентството (1886–1887), руско-българската политическа враждебност, режимът на Стамболов и неговото убийство, българската драма в този си вид приключва. До края на 1894 г. съгласно Закона за амнистията от същата година, българската политическа и гражданска емиграция се завръща. Завръщат се Др. Цанков, Ал. Людсканов, К. Величков, П. Кисимов, Д. Ризов и др. От затвора е освободен Петко Каравелов. Поставен е въпросът и за завръщането на офицерите, емигранти, детронатори или участници в Русенския бунт през февруари

1887 г., намиращи се в Русия, Турция и Румъния. Те надхвърлят над 100 души, приблизително една седма от командния състав на българската армия. С помирението с Русия настъпва и признаването на българския княз. България става пълноправен обект и субект на международните отношения, въпреки че запазва статута си на трибутарно васално княжество. Определяме това като ледено признание и помирение, защото руско-българските а после и турско-българските отношения си остават ледени. Русия никога не достига степените на своето влияние в България от преди 1885 г. А когато през 1908 г. се появява втори владетел с титлата цар в Европа, от това имат право да са недоволни и Турция, и Русия въпреки формално нормалните им отношения с вече напълно независима България. Дори и през 1911 г., когато бележи върха на руско-българското политическо сближение, спомените и раните от предишните години на отчуждение и дори враждебност не са забравени.

Пред България се изправят нови изпитания, триумфи и поражения. Но тя се отърсва от една драма, която можеше негативно да промени съдбата ѝ. Сега тя държи ключа от собствения си дом в собствения си джоб. Открива се пътят за обявяването на пълната независимост на България през септември 1908 г., сключването на Балканския съюз и всичко предстоящо.

ALMANACH VIA EVRASIA, 2016, 5.

**СКОК В БЪДЕЩЕТО:
ГОЛЯМА ЕВРАЗИЯ ИЛИ ГОЛЯМА
ЕВРОПА?
В ПАМЕТ НА ПРОФ. ХРИСТИНА МИРЧЕВА**

ISSN ONLINE 1314-6645

VIA EVRASIA
евразийски център

